

ID: 42638

Smluvní pokuta

Z hlediska ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ k naplnění podmínky zavinění postačuje nedbalost nevědomá, která představuje psychický vztah dlužníka k porušení povinnosti charakterizovaný tím, že dlužník nechtěl, aby k porušení povinnosti došlo, a ani nevěděl, že způsob zabezpečení jejího splnění, který zvolil, není dostačující a ke splnění povinnosti nevede, ačkoliv to vzhledem k okolnostem a ke svému postavení či osobním poměrům vědět měl a mohl.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 33 Odo 588/2003, ze dne 23.6.2004)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl ve věci žalobce M. J., proti žalované Mgr. Z. D., zastoupené, advokátem, o zaplacení částky 139.227,- Kč s příslušenstvím, vedené u Okresního soudu v Náchodě pod sp. zn. 10 C 154/2000, o dovolání žalované proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28. srpna 2002, č. j. 17 Co 525/2001-181, tak, že dovolání zamítl.

Z odůvodnění :

Žalobce se po žalované domáhal zaplacení 180.569,- Kč s příslušenstvím. Uváděl, že žalované prodal v žalobě blíže specifikovanou bytovou jednotku. V kupní smlouvě si účastníci sjednali smluvní pokutu pro případ prodlení žalované se zaplacením kupní ceny, a to ve výši 0,25 % denně z jejího nedoplatku. Žalovaná kupní cenu včas nezaplatila a žalovaná částka představuje žalobcem vyčíslenou smluvní pokutu.

Okresní soud v Náchodě rozsudkem ze dne 31. 1. 2001, č. j. 10 C 154/2000-149, uložil žalované povinnost zaplatit žalobci částku 41.342,- Kč s příslušenstvím; co do zbývajících žalované částky ve výši 139.227,- Kč s příslušenstvím žalobu zamítl. Současně rozhodl o nákladech řízení a žalobci uložil povinnost doplatit soudní poplatek. Při rozhodování vycházel z následujícího skutkového stavu věci. Mezi účastníky byla dne 21. 4. 1997 uzavřena kupní smlouva, kterou žalobce prodal žalované tam specifikovanou bytovou jednotku za kupní cenu 82.684,- Kč s tím, že kupní cena bude zaplacena z úvěru od stavební spořitelny do třiceti dnů od vkladu vlastnického práva žalované k předmětné bytové jednotce do katastru nemovitostí. Pro případ prodlení s placením kupní ceny si účastníci v kupní smlouvě sjednali smluvní pokutu ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení až do zaplacení nebo doručení písemného prohlášení žalobce o odstoupení od smlouvy. Zápis vlastnického práva žalované do katastru nemovitostí byl učiněn 27. 6. 1997. Dne 1. 4. 1997 uzavřela žalovaná smlouvu o stavebním spoření a dne 21. 4. 1997 požádala o překlenovací úvěr. Vyřízení záležitostí ohledně úvěru od stavební spořitelny pověřila žalovaná třetí osobu. Na základě opakované urgencye žalobce o zaplacení kupní ceny si žalovaná prostředky na zaplacení kupní ceny opatřila sama ke konci roku 1999. Kupní cenu zaplatila tak, že 81.030,- Kč uhradila prostřednictvím stavební spořitelny dne 17. 12. 1999 a 1.654,- Kč v hotovosti dne 10. 1. 2000. Soud prvního stupně uzavřel, že nezaplatila-li žalovaná kupní cenu ke dni splatnosti 27. 7. 1997, nýbrž ve dvou splátkách 17. 12. 1999 a 10. 1. 2000 dostala se svým zaviněním do prodlení s placením kupní ceny a vznikla jí tak povinnost zaplatit smluvní pokutu, která byla mezi účastníky pro tento případ platně sjednána. Zavinění žalované dovodil z její nedbalosti, se kterou ke své povinnosti zaplatit kupní cenu přistupovala; neodůvodněně totiž spoléhala, že zaplacení kupní ceny za ni vyřídí třetí osoby, byť už v září 1997 věděla, že vyřizování úvěru je spojeno s průtahy a k zaplacení kupní ceny žalobci stále nedošlo. Zároveň ovšem dospěl k závěru, že žalobcem požadovaná výše smluvní pokuty je vzhledem ke všem okolnostem případu (smluvní pokuta přesahuje dvojnásobně výši zajištěné pohledávky, žalobce měl možnost vedle smluvní pokuty uplatnit i nárok na zákonný úrok z prodlení, „zaplacení celé vymáhané pokuty by pro žalovanou mělo mnohem drastičtější následky, než bude pro žalobce mít prisouzení jen její přiměřené části“) nepřiměřená a přiznání žalované částky v plné výši by proto bylo v rozporu s dobrými mravy (§ 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů – dále jen „ObčZ“). Protože za přiměřenou výši smluvní pokuty považoval soud prvního stupně částku ve výši jedné poloviny zajištěné kupní ceny, ve zbývajících části žalobu zamítl.

K odvolání žalobce Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 28. 8. 2002, č. j. 17 Co 525/2001-181, změnil rozsudek soudu prvního stupně v napadeném zamítavém výroku, že uložil žalované povinnost zaplatit žalobci dalších 139.227,- Kč s příslušenstvím a rozhodl o nákladech řízení před soudy obou stupňů. Vycházeje ze shodného

skutkového stavu věci jako soud prvního stupně ztotožnil se i s jeho právním závěrem, že žalované vznikla povinnost zaplatit žalobci smluvní pokutu; její celkovou výši však na rozdíl od soudu prvního stupně neshledal v rozporu s dobrými mravy. Dovodil, že smluvní pokuta dosáhla své výše úměrně prodlení žalované, přičemž prodlení zavinila žalovaná svou vědomou nedbalostí. Konstatoval, že při posouzení „mravnosti“ výše smluvní pokuty nelze vycházet ze skutečnosti, že doba trvání prodlení se splněním povinnosti je zohledněna rovněž při eventuelním uplatnění nároku na úroky z prodlení; jde totiž o samostatné nároky a je jen na věřiteli, kterého z práv svědčících mu v důsledku prodlení dlužníka se bude u soudu domáhat. Rozpor s dobrými mravy nelze podle odvolacího soudu dovozovat ani z porovnání mezi újmou, kterou v případě zaplacení smluvní pokuty v plné výši utrpí žalovaná, a újmou, kterou by doznal žalobce v případě, že smluvní pokuta mu bude přiznána pouze zčásti.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, v němž vytýká odvolacímu soudu nesprávné právní posouzení věci. Nadále je přesvědčena, že uplatnění nároku na smluvní pokutu ve výši 180.569,- Kč je výkonem práva v rozporu s dobrými mravy, neboť „sjednaná smluvní pokuta za nesplnění povinnosti včas zaplatit kupní cenu byla stanovena sankčním úrokem 0,25 % denně, což je jen o málo méně než 100 % p.a., přičemž podle konstantní judikatury soudů, jestliže je ve smluvním vztahu, který se řídí občanským zákoníkem, sjednán úrok převyšující 100 % p.a., pak takové ujednání se považuje za neplatné již pro samotnou výši úroku“. Dovolatelka připomíná, že kupní smlouva byla uzavřena z iniciativy žalobce a ona neměla možnost její obsah ovlivnit, k prodlení s placením kupní ceny došlo v důsledku pochybení pracovníků stavební spořitelny, přičemž žalobce věděl, že kupní cena bude hrazena z úvěru ze stavebního spoření, neboť její finanční možnosti jsou omezené. Zdůrazňuje, že se zaplacení kupní ceny úmyslně nevyhýbala, nezpůsobila žalobci škodu a smluvní pokutu ve výši přiznané soudem prvního stupně již žalobci zaplatila. Žalované je známo, že žalobce se chová k jednotlivým občanům rozdílně, neboť jinému občanovi úroky z prodlení neúčtoval a dohodl se s ním dodatečně i na snížení kupní ceny. Ze všech uvedených důvodů navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud České republiky jako soud dovolací (§ 10a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů - dále jen „o. s. ř.“) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno včas k tomu oprávněným subjektem (žalovanou) řádně zastoupeným advokátem (§ 240 odst. 1, § 241 odst. 1 o. s. ř.) a že jde o rozsudek, proti němuž je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a/ o. s. ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné.

Podle ustanovení § 544 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů - dále opět jen „ObčZ“, sjednají-li si strany pro případ porušení smluvní povinnosti smluvní pokutu, je účastník, který tuto povinnost poruší, zavázán pokutu zaplatit, i když oprávněnému účastníku porušením povinnosti nevznikne škoda. Podle ustanovení § 544 odst. 2 ObčZ lze sjednat smluvní pokutu jen písemně a v ujednání musí být určena výše smluvní pokuty nebo stanoven způsob jejího určení.

V posuzované věci začlenili účastníci do článku VI. odst. 2 jimi uzavřené kupní smlouvy, již žalobce převáděl do vlastnictví žalované bytovou jednotku, ustanovení, podle něhož byla pro případ prodlení s placením kupní ceny mezi účastníky sjednána smluvní pokuta ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení až do dne zaplacení nebo doručení písemného prohlášení prodávajícího o odstoupení od této smlouvy. Písemným ujednáním byla tedy ve prospěch žalobce sjednána smluvní pokuta, již byla zajištěna smluvní povinnost žalované zaplatit kupní cenu ve lhůtě splatnosti, tzn. do 30 dnů od vkladu vlastnických práv k převáděné bytové jednotce. Splatnost kupní ceny nastala - jak dovodily shodně soudy obou stupňů (a tento závěr není dovoláním zpochybněn) - nejpozději 27. 7. 1997. Závěr odvolacího soudu, že mezi účastníky došlo ke sjednání smluvní pokuty, případně jaký byl obsah ujednání o smluvní pokutě, žalovaná v dovolání rovněž nezpochybňuje, má však za to, že sjednaná výše smluvní pokuty je nepřiměřená a tudíž v rozporu s dobrými mravy, a že ujednání o smluvní pokutě je tudíž neplatné.

Podle ustanovení § 39 ObčZ je neplatný právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.

Právní úkon se přičí dobrým mravům, jestliže se jeho obsah ocitne v rozporu s obecně uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah jejich jednání, aby bylo v souladu se základními zásadami mravního řádu demokratické společnosti. Dobré mravy tvoří společenský normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti, poctivého jednání apod. Dobré mravy jsou vykládány jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. Ke konkretizaci takto obecně stanovených pravidel je třeba užít dalších vodítek, ze kterých lze usoudit, co je ve vztahu ke smluvní pokutě v souladu se společenskými, kulturními a mravními

normami. Při zkoumání platnosti ujednání o smluvní pokutě z hlediska dobrých mravů je nutno uvážit funkce smluvní pokuty (preventivní, uhrazovací a sankční). Přiměřenost sjednané výše smluvní pokuty je třeba posoudit s přihlédnutím k celkovým okolnostem úkonu, jeho pohnutkám a účelu, který sledoval. V úvahu je třeba rovněž vzít výši zajištěné částky, z níž lze také usoudit na nepřiměřenost smluvní pokuty s ohledem na vzájemný poměr původní a sankční povinnosti.

Mezi účastníky byla sjednána smluvní pokuta ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení, což vzhledem k dlužné částce 82.684,- Kč představuje částku cca 207,- Kč denně. Lze přisvědčit odvolacímu soudu, že taková výše smluvní pokuty nikterak nepřekračuje účel smluvní pokuty spočívající zejména v pohrůžce dostatečně citelnou majetkovou sankcí vůči dlužníku pro případ, že nesplní zajištěnou povinnost a v dostatečném zabezpečení věřitele proti případným škodám, které by mu mohly nesplněním zajištěné povinnosti vzniknout. V posuzované věci byla konečná výše smluvní pokuty plně závislá na době, po kterou žalovaná nedostála povinnosti, kterou sama smluvně převzala. Výsledná výše smluvní pokuty představující více než dvojnásobek zajištěné pohledávky je tudíž důsledkem relativně dlouhé doby, která uplynula ode dne splatnosti zajištěné pohledávky do jejího zaplacení. Odvolací soud proto při hodnocení přiměřenosti dohodnuté výše smluvní pokuty správně vycházel z délky prodlení. Z pohledu přiměřenosti výše smluvní pokuty je totiž na místě hodnotit jinak smluvní pokutu sjednanou ve formě pevně stanovené částky a smluvní pokutu sjednanou formou určité sazby za stanovenou časovou jednotku. Pevně stanovenou smluvní pokutu ve výši dvojnásobku zajištěné částky by bylo zřejmě možno (při současném zohlednění všech okolností daného případu) považovat za nepřiměřenou právě s ohledem na poměr mezi hodnotou zajištěné pohledávky a výší smluvní pokuty, kterou by v takovém případě byl dlužník povinen zaplatit i třeba jen za několik dnů prodlení. Stejně měřítko však nelze dobře použít, dosáhne-li celková výše smluvní pokuty dvojnásobku zajištěné pohledávky v důsledku dlouhodobého prodlení dlužníka; zde výše smluvní pokuty plně odvisí od doby, po kterou dlužník své smluvní pokutou zajištěné povinnosti neplní – čím delší je doba prodlení, tím vyšší je smluvní pokuta. Jinak řečeno, na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat z její celkové výše, je-li důsledkem dlouhodobého prodlení a s tím spojeným navyšováním o jinak přiměřenou „denní sazbu“ smluvní pokuty. Opačný závěr je nepřijatelný, neboť by ve svých důsledcích zvýhodňoval dlužníka (čím déle by dlužník své povinnosti neplnil, tím více by byl zvýhodněn při posuzování případné nepřiměřenosti výše smluvní pokuty) a znamenal by zpochybnění funkcí, které má smluvní pokuta plnit. Přisvědčit odvolacímu soudu lze rovněž v tom, že žádná ze žalovanou tvrzených okolností případu, tedy zejména že ujednání o smluvní pokutě koncipoval žalobce a že povinnost hradit smluvní pokutu v žalované výši by mělo nepříznivé důsledky na majetkové poměry žalované, není způsobila založit rozpor ujednání o smluvní pokutě s dobrými mravy.

Lze proto uzavřít, že smluvní pokuta sjednaná ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení je s ohledem ke všem okolnostem daného případu přiměřená a ujednání o smluvní pokutě není proto neplatné podle ustanovení § 39 ObčZ pro rozpor s dobrými mravy. Odkazuje-li dovolatelka v tomto směru na konstantní judikaturu (kteřou ostatně v dovolání nijak blíže nespecifikuje), sluší se uvést, že dovolací soud ve svých rozhodnutích již vícekrát dovodil, že i smluvní pokutu sjednanou ve formě úroku převyšujícího i několikanásobně 100 % zajištěné pohledávky ročně lze – právě s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu – považovat za přiměřenou a tudíž v souladu s dobrými mravy (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2247/99, a ze dne 9. 8. 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001). Přiměřenost výše smluvní pokuty je třeba posoudit v každém případě individuálně s ohledem na všechny zvláštnosti daného případu; závěry o přiměřenosti či nepřiměřenosti výše smluvní pokuty lze proto jen velmi obtížně zobecnit a předchozí soudní rozhodnutí mohou být jen určitým vodítkem při rozhodování soudu v jiné, konkrétními okolnostmi determinované, věci.

Souhlasit lze i se závěrem odvolacího soudu, že v posuzovaném případě nelze absenci možnosti soudu moderovat smluvní pokutu, nahradit aplikací ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, jak ve skutečnosti učinil soud prvního stupně, když posoudil žalovaný nárok jako výkon práva částečně odporující dobrým mravům a odepřel žalobci ochranu tím, že podle vlastní volné úvahy určil, jaká část nároku žalobce na smluvní pokutu je „mravná“ a výši smluvní pokuty omezil právě jen na tuto část. Zatímco podle úpravy obchodního zákoníku má soud moderační právo a smluvní pokutu může snížit až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí porušením zajišťovaného závazku, občanský zákoník nedává soudu právo snížit vysokou smluvní pokutu a ustanovení obchodního zákoníku o smluvní pokutě nelze použít na závazkové právní vztahy upravené občanským zákoníkem. Stejně jako lze ujednání o smluvní pokutě podle ustanovení § 39 ObčZ posoudit z hlediska souladu nebo rozporu dohodnuté výše smluvní pokuty s dobrými mravy toliko jako platné či neplatné (tzn. bez možnosti shledat je neplatné jen co do výše rámec dobrých mravů přesahující), může být obdobně i výkon práva na smluvní pokutu podle ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ pouze v souladu či v rozporu s dobrými mravy.

S ohledem na shora uvedené závěry a vzhledem ke skutečnosti, že sama existence ani délka prodlení žalované s placením kupní ceny není v dovolání zpochybněna, zbývá v rámci dovolání vymezeného rozsahu dovolacího

přezkumu posoudit, zda v posuzovaném případě byla splněna zákonná podmínka vzniku povinnosti k zaplacení smluvní pokuty obsažená v ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ. Podle tohoto ustanovení není dlužník povinen zaplatit smluvní pokutu, jestliže porušení povinnosti nezavinil (to však jen za předpokladu, že z dohody účastníků nevyplývá něco jiného). Povinnost zaplatit smluvní pokutu je tedy vázána na dlužníkem zaviněné porušení povinnosti, přičemž zavinění dlužníka se podle citovaného ustanovení předpokládá; důkazní břemeno o nedostatku zavinění spočívá na dlužníkovi. Pojem zavinění není v občanském zákoníku blíže vymezen. Zavinění bývá definováno jako psychický vztah jednajících osoby k vlastnímu protiprávnímu jednání. Tento vztah je vyjádřen buď jako přímý nebo nepřímý úmysl nebo jako vědomá anebo nevědomá nedbalost. Zatímco pro úmysl je charakteristický, u nedbalosti volní prvek chybí (vůle škůdce ke škodlivému výsledku nesměřuje); při vědomé nedbalosti osoba ví, že svým jednáním může způsobit porušení povinnosti, ale bez přiměřených důvodů spoléhá, že se tak nestane, u nevědomé nedbalosti neví, že může způsobit porušení povinnosti, ačkoli by to vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měla a mohla. Z hlediska ustanovení § 545 odst. 3 ObčZ k naplnění podmínky zavinění postačuje nedbalost nevědomá, která představuje psychický vztah dlužníka k porušení povinnosti charakterizovaný tím, že dlužník nechtěl, aby k porušení povinnosti došlo, a ani nevěděl, že způsob zabezpečení jejího splnění, který zvolil, není dostačující a ke splnění povinnosti nevede, ačkoliv to vzhledem k okolnostem a ke svému postavení či osobním poměrům vědět měl a mohl.

Ze zjištěného skutkového stavu ve věci vyplývá, že žalovaná pověřila vyřízením úvěru ze stavebního spoření, z něhož hodlala kupní cenu zaplatit, třetí osobu, která nadále jednala se zástupcem stavebního spořitelny za žalovanou. K vyřízení úvěru však nedošlo a kupní cena ve lhůtě splatnosti uhrazena nebyla. Již takto zjištěný skutkový stav odůvodňuje závěr, že žalovaná prodlení s placením kupní ceny zavinila alespoň ve formě nevědomé nedbalosti, neboť mohla a měla předvídat, že ve vyřizování úvěru mohou vzniknout průtahy a že proto nedostojí včas svému závazku. V průběhu prodlení navíc žalovaná nejenže mohla a měla vědět, že své povinnosti nedostála, ale v řízení bylo zjištěno, že o této skutečnosti z urgencí žalobce skutečně věděla a přesto zůstala nečinná a spoléhala na to, že věc bude vyřízena třetími osobami. Závěr, že žalovaná prodlení v placení kupní ceny zavinila, by mohlo zvrátit pouze zjištění, že nemohla o prodlení vědět; žádná z dovolacích námitek proto není způsobilá zmíněný závěr zpochybnit. Bezpředmětná je námitka, že žalovaná neporušila svou povinnost úmyslně, neboť – jak bylo výše vyloženo – v posuzované věci postačí zavinění žalované ve formě nedbalosti. Z hlediska správnosti závěru o zavinění žalované jsou irelevantní rovněž námitky, že žalovaná část smluvní pokuty již zaplatila nebo že jiné osobě byla tato povinnost ze strany žalobce prominuta.

Protože rozsudek odvolacího soudu je z hlediska uplatněného dovolacího důvodu správný, přičemž nebylo zjištěno (a ani žalovanou tvrzeno), že by byl postížen některou z vad uvedených v ustanovení § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a/ a b/ a § 229 odst. 3 o. s. ř. nebo jinou vadou řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (§ 241a odst. 2 písm. a/ o. s. ř.), k nimž je dovolací soud povinen přihlédnout, i když nebyly v dovolání uplatněny (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), Nejvyšší soud České republiky dovolání žalované podle ustanovení § 243b odst. 2, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.

© EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Daňová exekuce](#)
- [Cenové rozhodnutí rozporné se zákonem](#)
- [Autonomie vůle](#)
- [Adhezní nárok \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Zmatečnost \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Střídavá péče](#)
- [Restituce](#)
- [Majetková podstata \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Náhrada škody \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Odpovědnost státu za újmu \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Předběžné opatření](#)